

ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 346.14

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2025.4>**Є. А. Герасимчук***orcid.org/0000-0002-9277-7372*

аспірантка

*Навчально-наукового інституту права**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ТОРГОВЕЛЬНОГО ЗАХИСТУ СОТ В УКРАЇНІ

Торговельний захист СОТ – це сукупність заходів, які країни-члени Світової організації торгівлі можуть застосовувати для захисту своїх національних виробників від недобросовісної конкуренції або різких змін на ринку. Такі заходи є дозволені виключеннями з загальних принципів вільної торгівлі, оскільки вони спрямовані на забезпечення справедливої конкуренції. Основні інструменти торговельного захисту включають антидемпінгові мита (застосовуються, коли експортна ціна експортерів є нижчою на нормальну вартість), компенсаційні мита (як відповідь на нелегальні субсидії з боку іноземних урядів) та захисні заходи (тимчасові обмеження імпорту у випадку різкого зростання обсягів постачання, що загрожує національній промисловості). Хоча СОТ загалом підтримує вільну торгівлю, організація визнає, що без таких інструментів окремі країни могли б зазнати економічних труднощів через несправедливу або надмірно агресивну конкуренцію. Українське законодавство є адаптованим до угод СОТ, оскільки Україна завжди прагнула і станом на сьогодні є членом СОТ.

Аналізуючи заходи торговельного захисту СОТ, варто відокремлювати (i) антидемпінгові і компенсаційні заходи та (ii) спеціальні заходи, оскільки підстави для застосування значно відрізняються. Якщо говорити про антидемпінгові заходи, то розділ IV Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» складається з положень щодо (i) попередніх антидемпінгових заходів, (ii) зобов'язання заінтересованих сторін та (iii) остаточних антидемпінгових заходів [1], повторює структуру і суть положень Угоди про застосування статті VI ГАТТ.

Варто відзначити, що положення про застосування попередніх заходів трапляється досить рідко, оскільки вони вводяться за відсутності детально досліджених доказів наявності демпінгу і шкоди, і можуть бути необґрунтованими. Тому, прийнятним у практиці Міністерства економіки України (Міністерство) як органу розслі-

дування і Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі (Комісії) як органу, що приймає рішення за результатами торговельних розслідувань за поданням Міністерства, є застосування таких заходів лише у виняткових обставинах, коли негативний вплив імпорту того чи іншого товару є очевидним. Вважаємо, що застосування попередніх заходів у більшості випадків є невиправданим, оскільки до отримання від Міністерства основних фактів і висновків розслідування єдиним джерелом інформації, відповідно до якого аналізуються показники імпорту та показники шкоди національного товаровиробника, є інформація, подана скаржниками (національним товаровиробником). Інші заінтересовані сторони ще не надали своїх відповідей на запитальники, на основі яких можна надійно перевірити всі необхідні дані та зробити висновок про те, чи є попередні заходи виправданими. Підсумовуючи, інформація, що надається у скарзі, не є репрезентативною або достатньою для того, щоб зробити певний висновок щодо існування демпінгового імпорту, шкоди та причинно-наслідкового зв'язку.

Варто звернути увагу, що в українському законі визначено наступне формулювання – «попередні антидемпінгові заходи застосовуються протягом чотирьох місяців» [1], а в Угоді про застосування статті VI ГАТТ – «застосування попередніх заходів обмежується найкоротшим можливим періодом, який не перевищує чотирьох місяців...» [2]. Український закон визначає сталий строк в 4 місяці, тобто якщо застосовуються попередні антидемпінгові заходи, то на строк не менше 4 місяців з можливим подальшим продовженням. Практика Комісії свідчить про поширеність застосування попередніх заходів саме на 4 місяці і не менше. Натомість, в акті СОТ прослідковується чіткий принцип найменшого впливу в контексті застосування попередніх заходів – період застосування навпаки має бути не більше 4 місяців, а навіть менше наскільки це можливо. На нашу думку, такий принцип цілком відповідає природі попередніх заходів та принципам міжнародної торгівлі.

З інших відмінностей, Угода про застосування статті VI ГАТТ прямо вимагає застосування меншого мита, якщо воно достатнє для усунення шкоди. В українському законі також говориться про мито, достатнє для усунення шкоди, але немає такої чіткої вимоги щодо застосування найменшого можливого мита. Це може бути більшою мірою залишено на розсуд органу розслідування та Комісії.

Натомість, положення щодо цінкових зобов'язань корелюють одне з одним у більшій мірі. Основні положення статті 15 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» про зобов'язання заінтересованих сторін в цілому відповідають положенням статті 8 Угоди про застосування статті VI ГАТТ, дотримуючись аналогічних принципів і процедур щодо цінкових зобов'язань, оскільки обидві статті передбачають можливість добровільного прийняття цінкових зобов'язань експортером, попереднього визначення демпінгу та шкоди перед прийняттям таких зобов'язань та встановлюють механізми для контролю за виконанням зобов'язань і заходи у випадку їх порушення. Разом з цим, українське законодавство запроваджує детальний порядок прийняття цінкових зобов'язань, що є позитивною тенденцією.

Після завершення повного розслідування приймається остаточне рішення про запровадження антидемпінгових мит, якщо підтверджено наявність демпінгу, шкоди і причинно-наслідкового зв'язку між ними. Остаточне антидемпінгове мито встановлюється в розмірі, що не перевищує демпінгову маржу і є достатнім для усунення шкоди. В Угоді про застосування статті VI ГАТТ міститься рекомендація, що бажано, щоб введення антидемпінгового мита мало помірний характер на території всіх членів і було меншим, ніж маржа, якщо таке менше мито виявиться достатнім для усунення шкоди вітчизняній промисловості [2], відповідно ж до українського законодавства – розмір мита «... не повинен перевищувати величину демпінгової маржі, розрахованої відповідно до цього Закону, та може бути меншим за величину цієї маржі, якщо такий розмір ставки є достатнім для запобігання шкоді, що заподіюється національному товаровиробнику» [1]. Як бачимо, хоч законодавець допускає можливість застосування меншого розміру мита, однак це залишається на розсуд Комісії. Як свідчить практика Міністерства та Комісії, основним методом визначення розміру антидемпінгового мита є встановлення його на рівні демпінгової маржі. Таким чином, орган розслідування і орган, що приймає рішення за результатами розслідувань більшою мірою слідує політиці протекціонізму, що є виправданим для країни, що розвивається.

Відповідний розділ щодо порушення та проведення антисубсидиційної процедури та розслідування в Законі України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» практично повністю дублює закон, який регулює проведення антидемпінгового розслідування, таким чином регулювання в обох розслідуваннях співпадає.

Особливістю спеціальних заходів є те, що їх можна застосовувати до імпорту будь-якого товару без прив'язки до країни походження або експорту. І це відрізняє ці заходи від антидемпінгових, які фокусуються на конкретній цінвій політиці окремих експортерів. При цьому, вважається, що ці заходи стосуються так званої «справедливої торгівлі», тобто експортних товарів, які постачаються за нормальних конкурентних умов. Другою особливістю цих заходів є те, що спеціальні заходи мають дві форми – мито, що є відсотком до вартості імпорту та квоти, обсяги яких запроваджуються Комісією. Мито є тарифним заходом, а квоти – нетарифним.

Щодо підстав для застосування спеціальних заходів зазначаємо наступне. Як впливає з положень статті 3.2 Угоди про врегулювання суперечок СОТ, положення угод СОТ повинні тлумачитися групою експертів та Апеляційним органом у відповідності зі звичайними правилами тлумачення міжнародного публічного права.

Оскільки відповідно до частини першої статті 9 Конституції України та частини першої статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства, а внаслідок членства у СОТ Україна стала учницею Угоди про заснування СОТ, до складу якої входить ГАТТ і Угода про захисні заходи, тому і ГАТТ, і Угода є частиною національного законодавства України та є обов'язковими для України як для члена СОТ. Таким чином Україна зобов'язана враховувати тлумачення положень ГАТТ та Угоди про захисні заходи, розроблене практикою СОТ стосовно спеціальних розслідувань.

Крім того, у випадках, коли ГАТТ та/або Угода про захисні заходи встановлюють правила, що відрізняються від тих, що передбачені у відповідному акті законодавства України, відповідно до частини другої статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України», повинні мати перевагу відповідні положення ГАТТ та Угоди про захисні заходи. Отже, Міністерство та Комісія зобов'язані застосовувати ГАТТ та Угоду про захисні заходи та брати до уваги тлумачення положень цих угод, розроблене органами СОТ з врегулювання спорів.

В контексті застосування спеціальних заходів варто звернути увагу на їхній винятковий та надзвичайний характер. Як пояснив Апеляційний орган у справі *Аргентина – Захисні заходи щодо імпорту взуття (Argentina – Safeguard Measures on Imports of Footwear)* [3], спеціальні заходи принципово відрізняються від антидемпінгових та компенсаційних заходів, оскільки вони не поширюються на несправедливу торговельну практику. Тому обмеження на імпорт, запроваджені за допомогою спеціальних заходів, є надзвичайними і можуть застосовуватися лише за виняткових обставин.

З огляду на викладене вище, Міністерство, аналізуючи підстави застосування спеціальних заходів у рамках спеціальних розслідувань, повинно діяти в рамках законних правил та стандартів, встановлених законодавством та практикою СОТ, та дотримуватися збалансованого підходу з огляду на особливості справи (тобто надзвичайний та винятковий характер спеціальних заходів як таких).

Абсолютною новелою Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» є положення про засоби нагляду в рамках розслідувань. Відповідно до статті 15 цього закону випуск товарів, що підлягають заходам нагляду або регіонального нагляду, у вільний обіг можливий тільки за наявності дозволу на імпорт, виданого Міністерством через механізм «єдиного вікна» відповідно до Митного кодексу. У дозволі зазначаються ціна та обсяги товару, а також умови нагляду і він дійсний протягом 90 днів. Ввезення товарів можливе лише за умови, що їх загальна вартість чи обсяг не перевищують на 5% від зазначеного в дозволі, і якщо всі умови ввезення відповідають зазначеним у дозволі [4]. Процедура ж застосування заходів нагляду щодо імпорту в Україну регулюється статтею 14.

Заходи нагляду можуть бути застосовані лише у випадку існування загрози заподіяння значної шкоди, водночас законом не встановлено, яким чином Міністерство встановлює, що така загроза існує, і на підставі якого переліку документів. Єдиною інформацією про те, що може слугувати підставою є інформація від Державної митної служби України про тенденції зростання обсягу імпорту в Україну товару (товарів) незалежно від країни походження та експорту, який загрожує національному товаровиробнику заподіянням значної шкоди [4]. Тобто, фактично, Міністерство встановлює необхідність запровадження заходів нагляду лише на підставі показників щодо обсягів імпорту та їх динаміки.

Фактично, запровадження заходів нагляду є ліцензуванням зовнішньоекономічної діяльності, яке відповідно статті 16 Закону Укра-

їни «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначається як комплекс адміністративних дій органу виконавчої влади з питань економічної політики з надання дозволу на здійснення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності експорту (імпорту) товарів [5]. Законом України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» не встановлено, чи може Міністерство відмовити у видачі дозволу на імпорт, однак зі змісту цього поняття випливає висновок, що заходи нагляду за своєю формою є автоматичним ліцензуванням, оскільки запровадження заходів нагляду, як і при автоматичному ліцензуванні адміністративна процедура з оформлення та видачі ліцензії не справляє обмежувального впливу на товари, експорт (імпорт) яких підлягає ліцензуванню. Ймовірно, Міністерство це робить для збору інформації про актуальні обсяги імпорту, щоб ґрунтовніше дослідити питання загрози заподіяння значної шкоди.

Чи не єдині заходи нагляду стосувалися імпорту в Україну аміачної селітри та фосфоровмісних мінеральних добрив незалежно від країни походження та експорту в 2003 році [6] [7]. Відповідно до повідомлення Комісії про застосування цих заходів було заборонено імпорт на митну територію товару аміачної селітри без дозволу на імпорт та сертифіката про походження товару на однорічний строк.

У випадку застосування попередніх спеціальних заходів відбувається інший вплив на ринок та інші підстави. Підставою є не лише загроза заподіяння значної шкоди, а має бути встановлено, що фактичні дані, які є в його розпорядженні, містять достатньо доказів того, що зростання обсягу імпорту в Україну заподіяло значну шкоду або загрожує заподіянням значної шкоди.

Варто відзначити, що не завжди зростання показників імпорту в абсолютних показниках є достовірним свідченням того, що виконуються всі умови для застосування спеціальних заходів, а саме що заподіюється значна шкода національному товаровиробнику, що обставини зростання імпорту були непередбачуваними, що зростання імпорту не пов'язане з імпортом самого національного товаровиробника, що товар, стосовно якого пропонується ввести заходи, є подібним до товару, що виробляється вітчизняними виробниками. Отже, застосування попередніх спеціальних заходів може навіть нашкодити кінцевим споживачам, оскільки при прийнятті рішення у Міністерства недостатньо інформації, щоб зробити обґрунтований ринок. Вважаємо, що Міністерству варто розробити посібник з описом підстав, факторів, які досліджуються, конкретних числових показників, за виконання яких воно

матиме підстави для застосування попередніх спеціальних заходів.

Аналіз застосування заходів торговельного захисту СОТ в Україні свідчить про їхню важливу роль у захисті національного виробника від недобросовісної конкуренції та різких змін ринку. Водночас, українське законодавство, хоч і адаптоване до норм СОТ, має деякі відмінності, особливо у питаннях строків застосування антидемпінгових і спеціальних заходів. Важливим аспектом є необхідність більш чітких критеріїв для запровадження попередніх заходів, щоб уникнути необгрунтованого втручання у ринок, а також підстав для заходів нагляду. Подальша гармонізація національних норм із міжнародними стандартами сприятиме ефективнішому використанню механізмів торговельного захисту.

Література

1. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту : Закон України від 22 грудня 1998 року № 330-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 9. Ст. 65.

2. Угода про застосування статті VI Генеральної угоди з тарифів та торгівлі 1994 року : Міжнародний документ від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_010#Text (дата звернення: 10.02.2025).

3. Звіт Апеляційного органу у справі WT/DS121/AB/R Аргентина – Захисні заходи щодо імпорту взуття. Світова організація торгівлі : веб-сайт. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds121_e.htm (дата звернення: 10.02.2025).

4. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну : Закон України від 22 грудня 1998 року № 332-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 11. Ст. 78.

5. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 29. Ст. 377.

6. Про застосування заходів нагляду щодо імпорту в Україну аміачної селітри незалежно від країни походження та експорту : Повідомлення про прийняття рішення Міжвідомчою комісією з міжнародної торгівлі від 06.05.2003 № СП-68/2003/52-100. *Урядовий кур'єр*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-100324-03#Text> (дата звернення: 10.02.2025).

7. Про застосування заходів нагляду щодо імпорту в Україну фосфоровмісних мінеральних добрив : Повідомлення про прийняття рішення Міжвідомчою комісією з міжнародної торгівлі від 06.05.2003 № СП-69/2003/52-101. *Урядовий кур'єр*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-101324-03#Text> (дата звернення: 10.02.2025).

Анотація

Герасимчук Є. А. До питання застосування заходів торговельного захисту СОТ в Україні. – Стаття.

Стаття присвячена аналізу застосування заходів торговельного захисту Світової організації торгівлі (СОТ) в Україні. Торговельний захист включає антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні заходи, що використовуються для запобігання шкоді національним виробникам у випадку недобросовісної конкуренції або різких змін у структурі імпорту. Авторка

розглядає правове регулювання цих заходів у національному законодавстві та його відповідність міжнародним зобов'язанням України в рамках СОТ.

Особлива увага приділяється порівняльному аналізу положень українських законів із нормами СОТ, зокрема щодо строків та обгрунтування застосування антидемпінгових і спеціальних заходів. Встановлено, що вітчизняне законодавство, хоча й адаптоване до стандартів СОТ, має певні відмінності. Наприклад, у питанні попередніх антидемпінгових заходів український закон встановлює сталий строк від 4 місяці, тоді як міжнародні норми вимагають, що такий строк є максимально можливим періодом. Також аналізується, що українське законодавство не містить прямої вимоги застосовувати найменше можливе антидемпінгове мито, що залишає значний простір для дискреційних рішень регулюючих органів.

Крім того, досліджується специфіка спеціальних заходів, які можуть застосовуватися без прив'язки до країни походження товару. Авторка наголошує на їхньому винятковому та надзвичайному характері, що потребує обережного використання, аби уникнути негативного впливу на кінцевих споживачів. У статті висвітлюється також практика Міністерства економіки України та Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі щодо розслідувань та запровадження відповідних заходів.

Зроблено висновок, що подальша гармонізація національного законодавства із нормами СОТ, зокрема деталізація критеріїв застосування попередніх заходів та вдосконалення механізму оцінки загрози шкоди, сприятиме підвищенню ефективності торговельного захисту в Україні.

Ключові слова: Світова організація торгівлі, міжнародна торгівля, національне законодавство, демпінг, мито, торговельний захист, тарифні заходи, антидемпінгові заходи, захисні заходи, компенсаційні заходи.

Summary

Herasymchuk Ye. A. To the issue of the application of WTO trade remedies in Ukraine. – Article.

This article analyzes the application of World Trade Organization (WTO) trade defense measures in Ukraine. Trade defense includes anti-dumping, countervailing, and safeguard measures aimed at preventing harm to domestic producers in cases of unfair competition or sudden changes in import structures. The author examines the legal regulation of these measures in national legislation and its compliance with Ukraine's international obligations within the WTO framework.

Special attention is given to the comparative analysis of Ukrainian legal provisions with WTO norms, particularly concerning the timing and justification for applying anti-dumping and safeguard measures. It is established that while domestic legislation is adapted to WTO standards, certain discrepancies exist. For example, in the case of provisional anti-dumping measures, Ukrainian law establishes a fixed period of 4 months, while international norms require that such a period be the maximum possible period. It is also analyzed that the Ukrainian legislation does not explicitly mandate the application of the lowest possible anti-dumping duty, leaving significant discretion to regulatory bodies.

Furthermore, the article explores the specifics of safeguard measures, which can be applied regardless of the country of origin of the imported goods. The author highlights their exceptional and extraordinary

nature, requiring careful use to avoid adverse effects on end consumers. The study also examines the practices of the Ministry of Economy of Ukraine and the Interdepartmental Commission on International Trade regarding investigations and the implementation of relevant measures.

The article concludes that further harmonization of national legislation with WTO norms, particularly

through the specification of criteria for applying provisional measures and improving the mechanism for assessing the threat of harm, will enhance the effectiveness of trade defense in Ukraine.

Key words: World Trade Organization, international trade, national legislation, dumping, duty, trade defence, tariff measures, anti-dumping measures, safeguard measures, countervailing measures.